

художньо-естетичному розвитку дітей, зміцненню їхнього психічного та фізичного здоров'я, соціально-моральному зростанню особистості дитини.

1. Бех І. Зростити моральну особистість – головна турбота. / І.Д.Бех // Дошкільне виховання. – 2015. – №4. – С.6–8.
2. Богуш А. Національно-патріотичне виховання в українському дитячому садку. Концепція Софії Русової та сьогодні. / Алла Богуш // Дошкільне виховання. – 2016. – №2. – С.2–5.
3. Науменко Т. Музичне виховання найменших. Інтегровані заняття / Тетяна Науменко – К.: Шк. світ, 2007. – 128 с.
4. Нечай С.П. Музика розвиває, виховує, оздоровлює: навч.-метод. посіб./ Світлана Нечай – К.: Світич, 2012. – 144 с.
5. Романюк І.А. Музичне виховання. Організація роботи у дошкільному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / І.А.Романюк. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 280 с.
6. Тарасенко Г. Щоб серце відгукнулось на красу / Г.С.Тарасенко // Дошкільне виховання. – 2015. – №6. – С.10–13.

The article deals with the influence of music education on mental, artistic and aesthetic development of preschool children; strengthening of their mental and physical health; social and moral growth of the child. The role of music director at the comprehensive development of preschool children by means of music is disclosed.

Key words: *musical education, music director, preschool children.*

УДК 373.09 – 053.5 : 373.21

ББК 74.100.2

Наталія Семенова, Катерина Лукашук

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ВИХОВАНЦІВ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В статті розкрито питання реалізації принципу індивідуального підходу до вихованців дошкільного навчального закладу. Нами проаналізовано нормативно-правові документи, ряд наукових підходів щодо зазначеної проблеми. Також визначено ефективні форми реалізації індивідуального підходу до дошкільнят в навчального закладу.

Ключові слова: *індивідуалізація, індивідуальний підхід, індивідуальність, здібності.*

На сучасному етапі розвитку суспільства гостро постають проблеми у сфері особистісного зростання підрастаючого покоління. Сьогоднішнім соціальним завданням, яке вимагає концентрації суспільних зусиль, є забезпечення принципу індивідуалізації виховання дітей і їх цілісного розвитку. Тому рядом державних документів, зокрема Законом України “Про дошкільну освіту” (2001 р.), Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні (1998 р.), Національною доктриною розвитку освіти (2002 р.), Концепцією дошкільного виховання в Україні (1993 р.), Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2003 р.) [5; 1; 10; 7; 6] та іншими, однією з основ функціонування освіти, в тому числі, дошкільної, визначено пріоритетність індивідуально-соціального розвитку дітей, духовних цінностей людини та суспільства. Зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст. (2002 р.) [10] чітко визначено як одне із стратегічних завдань необхідність формувати високу гуманістичну культуру особистості, а відтак здатність до самореалізації, саморозвитку, самозбереження, починаючи зі старшого дошкільного віку. Базовий

компонент дошкільної освіти в Україні (1998 р.) наголошує на “визнанні своєрідності, унікальності, особливої ролі дошкільного дитинства в становленні особистості, ... формуванні базису особистісної культури дитини” [1, с. 3–4]. Саме цей вік є сенситивним щодо розвитку основ становлення особистості і її індивідуальності.

У структуру особистості в першу чергу входить системна організація її індивідуальності, тобто внутрішньоіндивідна (інтраіндивідна) підсистема, яка представлена в будові темпераменту, характеру, здібностей людини, необхідна, але недостатня для розуміння психології особистості. Особистість в системі своїх дійсних відносин ніби набуває своє особливе буття, яке відрізняється від тілесного буття індивіда, і тому одну із характеристик структури особистості слід шукати в “просторі” поза органічним тілом індивіда, яке складає інтеріндивідну підсистему особистості. Інтраіндивідна та інтеріндивідна підсистеми ще не показують всі явища особистості. На рисунку 1. ми виділили й третю складову структури особистості – метаіндивідную (надіндивідную).

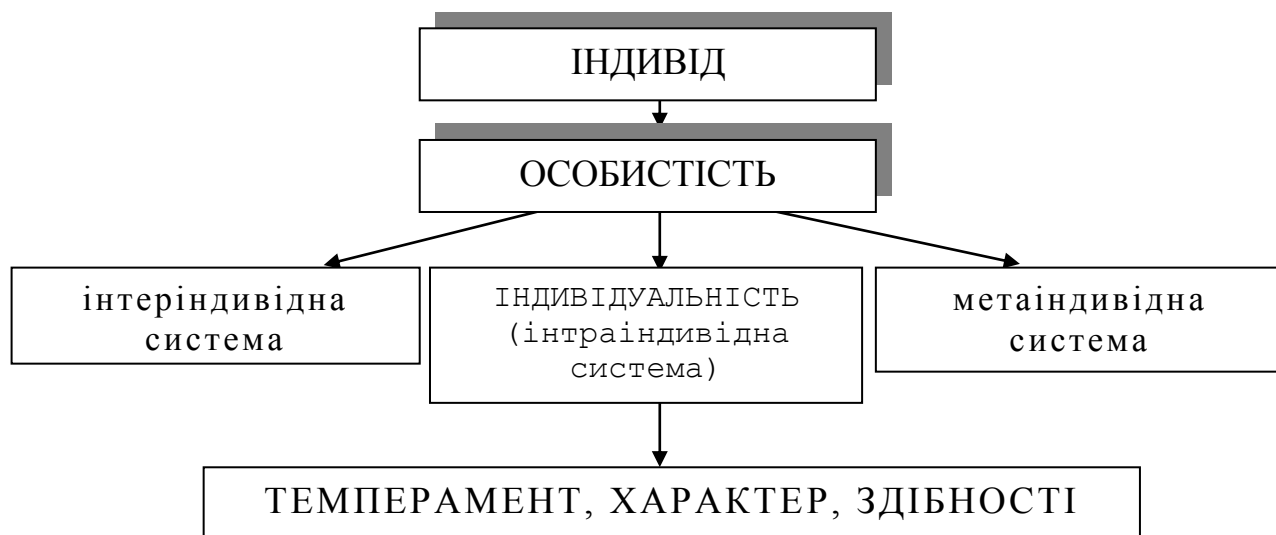

Рис.1. Індивідуальність як інтраіндивідна особистісна підсистема та її показники

Особистість при цьому не тільки виноситься за рамки органічного тіла індивіда, але і переміщується за межі його дійсних, існуючих тут і тепер зв’язків з іншими індивідами. У цьому випадку в центрі уваги психолога опиняються “вклади” в інших людей, які суб’єкт вільно чи невільно виконує під дією своєї діяльності. Індивід як особистість тим самим виступає в якості суб’єкта перетворень інтелектуальної та емоційно-вольової сфери так чи інакше пов’язаних з ним людей. Таким чином, у структуру особистості людини входять три складові, три підсистеми: індивідуальність особистості, її представленість в системі міжособистісних відносин, і нарешті в інших людях (див. рисунок 2.).

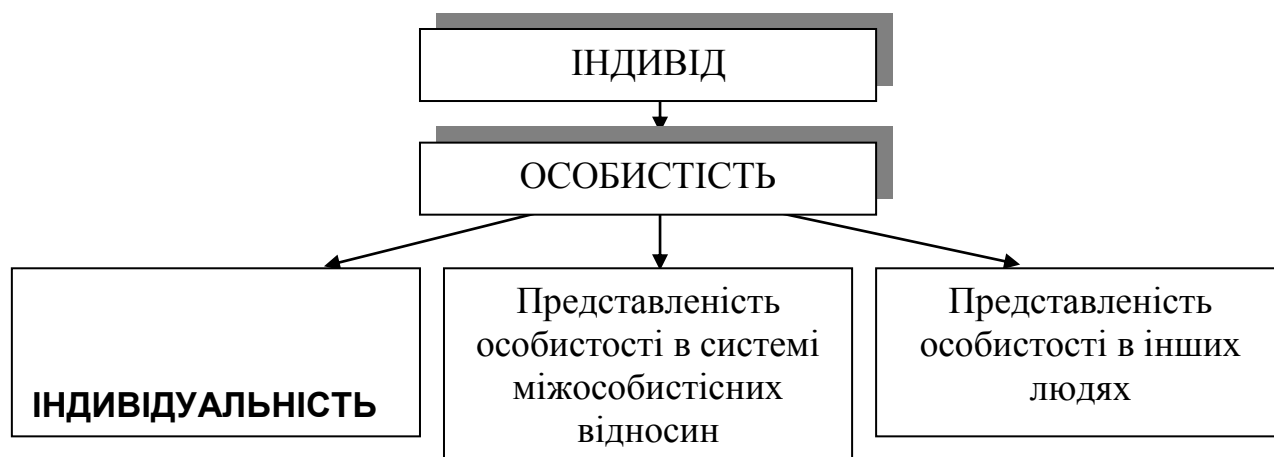

Рис. 2. Структура особистості в системі міжособистісних відносин

Індивідуальність (від лат. *individuum* – неподільне) – рівень розвитку людської особистості, що виражається в неповторності її психічних рис, продуктів діяльності. Ця неповторність впливає із сукупності відношень людини до світу, до природи, суспільства, інших людей і залежить від позиції споглядання, характеру діяльності та рівня її оригінальності. Індивідуальність передбачає усвідомлення індивідом належності до певної суспільної групи, класу тощо і на цій основі є виявом принципу індивідуалізації. Потяг до оригінальності є потягом до поглибленої і розширеної суспільної комунікації людини [4, с. 142–144].

Біля джерел вивчення проблеми формування індивідуальності дітей дошкільного віку у вітчизняній науці лежать праці вчених К.А. Альбуханової-Славської, Б.Г. Ананьєва, А.Г. Асмолова, О.Л. Кононко, В. Кузьменко, В.К. Котирло, С.Є. Кулачківської, С. Ладивір, Г.О. Люблінської, В.С. Мерліна, А. Мудрик, А.В. Петровського, С.Л. Рубінштейна, Т.М. Титаренко та ін. У роботах вказаних авторів висвітлено теоретичні та методологічні аспекти з досліджуваної проблеми. Як бачимо, наукова уява про сутність індивідуальності базується на теоретичній спадщині вчених-психологів, присвяченій проблемі розвитку особистості.

Для того, щоб підійти до проблеми індивідуальності з точки зору цілого, необхідно уявити людину не тільки як відкриту систему, але і як систему “закриту”, замкнену внаслідок внутрішнього взаємозв’язку її властивостей (особистості, індивіду, суб’єкту). Дійсно, такий підхід до людської індивідуальності не є виключенням, оскільки, як справедливо відзначив В.М. Бехтерев: “...світ будується у формі замкнених систем, які представляють собою особливі індивідуальності. Кожна індивідуальність може бути різної складності, але вона представляє завжди визначену гармонію частин і володіє своєю формою і своєю відносною стійкістю системи. Гармонія частин є основа індивідуальності...” [2, с. 66].

Визначення суті індивідуальності та пошук шляхів її формування є важливою проблемою для педагогів. Бо, розбудова сучасної національної системи виховання вимагає прискореного переходу від навчально-дисциплінарної моделі побудови педагогічного процесу до особистісно-розвивальної. Тому вітчизняна наука повинна розробити принципи і шляхи створення такого освітнього середовища, яке б з урахуванням соціально-культурного коріння особистості стимулювало, а не уповільнювало фізичний, інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток. Адже названі сфери є системоутворюючими у процесі становлення людської індивідуальності. Як справедливо зазначає В.У. Кузьменко: “У формуванні індивідуальності, розвитку

або нівелюванні індивідуальних відмінностей дитини від 3 до 7 років великого значення набуває організація і зміст навчально-виховної роботи в освітніх закладах, стиль спілкування педагогів з дітьми, характер взаємодії освітян з родинами малюків, наявність та вмiле використання варіативного облаштування, а також узгодженість педагогічних впливів з боку вихователів та ін.” [8, с. 61].

Індивідуалізація роботи з вихованцем – це пильна увага педагога до нього й обережне, тонке врахування особливостей його характеру, звичок, інтересів та поведінки під час організації та проведення специфічно дитячих видів діяльності. Говорячи про те, що індивідуальність потрібно формувати, особливої актуальності набуває проблема особистісно-зорієнтованого навчання і виховання. Тобто, дії педагога потрібно спрямувати на особистість дитини, на її розвиток, враховуючи нахили, здібності, потреби та можливості. Однією з важливих частин цієї загальної програми є використання індивідуального підходу до дітей.

Індивідуальний підхід передбачає врахування диференціально-психологічних особливостей дітей (пам'яті, уваги, типу темпераменту, розвинутості тих чи інших здібностей тощо). Таким чином, на основі вивчення наявних досліджень у галузі індивідуалізації освіти визначимо сутність основних понять:

Індивідуалізація роботи передбачає створення найсприятливіших умов для розвитку кожної конкретної дитини як своєї, неповторної, унікальної індивідуальності. У практиці роботи дошкільного навчального закладу індивідуалізація здійснюється в декілька етапів:

1. Систематичні цілеспрямовані спостереження за індивідуальними проявами соціального, інтелектуального, мотиваційного, емоційного, творчого та інших видів розвитку дітей.
2. Створення психологічних характеристик розвитку дітей і комплектування індивідуалізованих програм розвитку для кожної дитини.
3. Реалізація індивідуальних програм у практиці роботи педагогічного колективу, використання найбільш ефективних засобів індивідуального впливу.
4. Аналіз одержаних результатів з метою удосконалення подальшої індивідуальної роботи.

Індивідуальний підхід – більш вузьке поняття, воно є складовою індивідуалізації й, в свою чергу, передбачає використання різноманітних методів і прийомів виховання і навчання залежно від потреб і можливостей кожної дитини.

На основі вищесказаного можна зробити наступні висновки:

- Індивідуальний підхід до дітей – принцип педагогіки, згідно з яким у навчально-виховній роботі з групою дітей досягається педагогічний вплив на кожного дошкільника, який ґрунтується на знанні його особистих рис і умов життя.
- У результаті всебічного вивчення своїх вихованців у педагога створюється чітке уявлення про характер кожного з них, про його інтереси та здібності, що дає змогу зрозуміти вчинки дитини, застосувати найбільш доцільні навчально-виховні засоби, які розвивають творчу активність дітей.
- Знаючи інтереси і нахили дітей, педагог заохочує здібних до успішної роботи в повній відповідності з їхніми можливостями.

Надзвичайно важливо намітити шляхи формування індивідуальності, враховуючи всі її сфери. Головною умовою формування індивідуальності дошкільника є реалізація індивідуального підходу у навчально-виховній роботі .

Розпочинати слід роботу з моменту оформлення дитини у дитячий садок. Триватиме вона продовж усього перебування дитини у садку. На основі даних, зібраних у процесі дослідження індивідуальних особливостей, ми пропонуємо використати у роботі програму корекційної або розвивальної роботи.

У становленні здібностей час дошкільного дитинства відіграє дуже важливу роль, маючи свою специфіку. “Дітям властиві надзвичайна чутливість до образних вражень, багатство уяви, що проявляється у творчій грі, і невтомна допитливість”, – зазначала Г.О. Люблінська [9, с. 246].

Ні одна обдарована дитина не схожа на іншу, але наведені нижче шість сфер обдарованості охоплюють здібності більшої частини дітей.

1. Інтелектуальна сфера. Дитина вирізняється гостротою мислення, спостережливістю та виключною пам'яттю, виявляє допитливість, легко навчається.
2. Сфера академічних досягнень. Добре запам'ятовує начитаний текст, виявляє інтерес до написання імен, букв та слів. Задає питання про походження та функції предметів, демонструє розуміння причинно-наслідкових зв'язків.
3. Творчість (креативність). Дитина заглиблюється в заняття, роботу, часто робить все по-своєму, може з різних боків підійти до проблеми, може продукувати оригінальні ідеї та знаходити оригінальний результат.
4. Спілкування та лідерство. Дитина легко пристосовується до нових ситуацій, в присутності сторонніх зберігає впевненість в собі, легко спілкується з дітьми та дорослими, проявляє в спілкуванні ініціативу.
5. Сфера художньої діяльності. Виявляє великий інтерес до візуальної інформації, ліпить та малює, отримує задоволення від художніх занять, будує композицію картин чи малюнків, легко повторює короткі музичні фрагменти, з задоволенням підспівує, впізнає знайомі мелодії.
6. Рухова сфера. Виявляє хорошу зорово-моторну координацію, любить рух (біг, стрибки, лазіння), прекрасно втримує рівновагу, володіє тілом при маневруванні [3, с. 155–157].

Дещо корисне для себе може взяти вихователь, скориставшись методикою закінчення речень. Він починає речення, а дитина має швидко закінчити його. Наприклад: “Я хочу бути...”, “Для мене найцікавіше...”, “Мої найулюбленіші іграшки...”, “Мені подобається...” тощо. Фіксується час, витрачений на розмірковування, а також зміст сказаного. З аналізу характеристик робиться висновок щодо зацікавлень і нахилів дитини, які вже вказують на певні здібності.

Щоб визначити які саме художні чи мислительські здібності домінують, можна провести серію завдань у формі гри.

- “Оплески”. Зафіксуйте, яка рука накриває другу при плесканні.
- “Кулачки”. Визначте, великий палець якої руки – лівої чи правої буде зверху при схрещенні пальців рук.
- “Пляшечки”. Поспостерігайте, якою рукою виконує активні рухи.
- “Телефон”. У грі з іграшковим телефоном фіксуйте, якою рукою найчастіше бере трубку, набирає номер.

Після проведення серії ігор-завдань зведіть отримані дані, проаналізуйте їх і визначте провідну руку. Якщо такою є ліва, то психофізіологічні показники створюють сприятливий ґрунт для розвитку творчих здібностей: якщо права – можуть розвинутиись інтелектуальні здібності. А коли однаково працюють і ліва, і права рука, це свідчить про рівномірні задатки в обох сферах.

Вербально-ігрова методика “Я люблю..” доцільна для з’ясування дитячих уподобань, зацікавлень і нахилів. Використовуються фішки: на вимовлене речення відкласти червону (позитивно) або чорну (негативно), що дає змогу уточнити інформацію, отриману при попередніх обстеженнях. Речення можуть бути такими: “Я люблю читати.”, “Я люблю малювати.”

Важливе місце у визначенні нахилів та здібностей відіграють графічні методи діагностики, зокрема малювання на вільну тему.

Розумову обдарованість допоможуть виявити: шкала інтелекту Векслера; тест Торренса; шкала інтелекту Станфорд-Біне.

Метод експертних оцінок по з’ясуванню думки різних дорослих, які добре знають дитину щодо її розумових здібностей.

У результаті дослідницької роботи з розробки та теоретичного обґрунтування методичних підходів до здійснення індивідуального підходу у вихованні та навчанні дітей дошкільного віку ми дійшли до таких **висновків**:

1. Проблема реалізації індивідуального підходу тісно пов’язана з питанням формування індивідуальності дітей дошкільного віку, яка на сучасному етапі ще недостатньо вивчена. Про це свідчить перш за все незначна кількість наукових видань, в яких би ґрунтовно та чітко викладалась позиція щодо сутності поняття “індивідуальність” та шляхів її формування. Більше інформації про досліджуване питання міститься у психологічній літературі.

2. Індивідуальність – сукупність рис, що визначають самотність людини, її відмінність від інших людей, своєрідність психіки та особистості індивіда, її неповторність. Риси темпераменту, характеру, специфіка інтересів, якостей, перцептивних процесів, інтелекту, потреби і здібності, нахили, звички, індивідуальний стиль діяльності індивіда, через які проявляється індивідуальність людини, є складовими цього поняття. Індивідуальність одночасно є і результатом розвитку, і результатом формування.

3. Особливості прояву індивідуальності дошкільника полягають перш за все в особливостях цього періоду життя людини. Так, у порівнянні з наступними етапами становлення особистості, дошкільний період забезпечує саме фундаментальний загальний розвиток дитини, який стає основою для набуття спеціальних знань і навичок. Саме в цей період вперше з’ясовуються нахили дитини до тієї чи іншої діяльності, що принципово важливо для педагогічного пізнання.

4. Серед шляхів формування індивідуальності дітей дошкільного віку виступають:

а) забезпечення індивідуального педагогічного впливу (підходу);
б) формування індивідуальності в процесі сімейного виховання;
в) планування педагогічного впливу на дитину на основі ретельної діагностики індивідуального розвитку;

г) розробка програм індивідуального розвитку основних сфер прояву індивідуальності: інтелектуальної, фізичної, психічної, соціальної та духовної.

Таким чином ми з’ясувати що, реалізація принципу індивідуального підходу в умовах дошкільного навчального закладу полягає в обізнаності вихователя про особистісно-індивідуальні риси дітей, утриманні в полі зору кожного вихованця, задоволенні його потреб, інтересів і бажань, розширенні кола знань.

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – 30 с.
2. Бехтерев В.П. Избранные труды по психологии личности. – Спб.: Алетейя, 1999. – 255 с.

3. Бурменская Г.В. Хрестоматия по детской психологии.– М.: Инст. практ. психолога, 1996.– 256 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Задесенець М.П. Вікові особливості розвитку дітей і формування їх особистості. – К.: Вища школа, 2008. – 255 с.
6. Кононко О. Плекаймо у дітей життєдайне самоствалення // Дошкільне виховання. – 2012. – № 2. – С. 3–6.
7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності / Творч. кол. О.В.Сухомлинська, М.Й.Боришевський, К.І.Чорна, І.Г.Тараненко, С.Г.Рябов // Дошкільне виховання. – 2013. – №.2. – С.3–8.
8. Кузьменко В. Здібності // Дошкільне виховання.– 1996. – № 10. – С.26–27.
9. Лохвицька Л.В. Пізнавальні інтереси в системі самореалізації особистості дитини // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту імені Г.С.Сковороди: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 1. – С. 82–89.
10. Мухина В.С. Психологія дошкільника. – М.: Просвещение, 1975. – 231 с.

In the article the question of the principle of individual approach to students kindergarten. We analyzed the normative – legal documents, a number of scientific approaches to this problem. Also the implementation of effective forms of individual approach to preschool children in schools.

Key words: *individualization, individual approach, personality, ability.*